WIKIPEDIA

Gjuha e Kreoleve

Shenjë rruge në Guadalupa Creole do të thotë "Kujdes". Fëmijët po luajnë këtu. Përkthimi i drejtpërdrejtë është "Ngrini këmbën tuaj [nga nxituesi] Ka fëmijë që luajnë këtu

Një **gjuhë creole**[1][2][3] është një gjuhë e qëndrueshme natyrore e zhvilluar nga një përzierje e gjuhëve të ndryshme. Ndërsa koncepti është i ngjashëm me atë të një gjuhe të përzier ose hibride, në kuptimin e ngushtë të termit, një gjuhë e përzier / hibrid ka rrjedhur nga dy ose më shumë gjuhë, deri në atë masë që nuk është më e lidhur ngushtë me gjuhët burimore . Creoles gjithashtu ndryshojnë nga pidgins në atë, ndërsa një pidgin ka një strukturë shumë të thjeshtuar gjuhësore që zhvillohet si një mjet për të krijuar komunikim midis dy ose më shumë grupe të ndryshme gjuhësh, një gjuhë creole është më komplekse, përdoret për qëllime të përditshme në një komunitetit, dhe të fituar nga fëmijët si një gjuhë amtare. Gjuhët **kreole**, pra, kanë një fjalor të zhvilluar plotësisht dhe sistemin e gramatikës.

Numri i saktë i gjuhëve kreole nuk dihet, veçanërisht sepse shumë prej tyre dëshmohen ose dokumentohen dobët, por lista e gjuhëve të kreoleve tregon se kreolet ekzistojnë në mbarë botën. Rreth njëqind gjuhë kreole kanë lindur që nga viti 1500. Këto janë kryesisht të bazuara në gjuhët evropiane siç janë anglishtja dhe frëngjishtja[4] për shkak të Zbulimeve të medha gjeografike dhe tregtisë së skllevërve të Atlantikut që u ngritën në atë kohë[5]. Me përmirësimet në ndërtimin e anijeve dhe në lundrim, tregtarët duhej të mësonin të komunikonin me njerëzit në mbarë botën dhe mënyra më e shpejtë për ta bërë këtë ishte zhvillimi i një gjuhe apo gjuhe të thjeshtësuar që i përshtatet qëllimit; nga ana tjetër, gjuhë të plotë creole zhvilluar nga këto pidgins. Përveç kreoleve që kanë bazë evropiane si bazë, ekzistojnë, për shembull, kreola të bazuara në arabisht, kinezisht dhe malaj. Hipoteza e mesme e gjuhës angleze argumenton se anglishtja është vetë një kreol. Nëse po, kjo do ta bënte atë kreol me numrin më të madh të folësve. Nëse kjo hipotezë është e pavërtetë, creole me numrin më të madh të folësve është Creole Haitian, me pothuajse dhjetë milionë folës amtare.[6]

Leksikoni (ose përafërsisht baza ose fjalor thelbësor - siç është "vrapimi", por jo "vrapimi") i një gjuhe creole kryesisht furnizohet nga gjuhët prindër, veçanërisht ajo e grupit më dominuese në kontekstin social të kreoleve ndërtimi. Megjithatë, ka shpesh ndërrime të dukshme fonetike dhe semantike. Nga ana tjetër, gramatika që ka evoluar shpesh ka karakteristika të reja ose unike që dallojnë shumë nga ato të gjuhëve prindërore.

Përmbajtja

Përmbledhje

Një kreole besohet të lindë kur një pidgin, i zhvilluar nga të rriturit për t'u përdorur si gjuhë e dytë, bëhet gjuha amtare dhe fillore e fëmijëve të tyre - një proces i njohur si nativizimi.[7] Cikli i jetës pidgin-creole u studiua nga Salla në vitet 1960.[8] p Creoles ndajnë më shumë ngjashmëri gramatikore me njëri-tjetrin sesa me gjuhët nga të cilat ato rrjedhin filogenetikisht.[9] Sidoqoftë, nuk ekziston një teori e pranuar gjerësisht që do të merrte parasysh ato ngjashmëri të perceptuara.[10] Për më tepër, asnjë tipar gramatikor nuk është treguar të jetë specifik për creoles[11], megjithëse përgjithësisht pranohet se kreolët kanë gramatikë më të thjeshtë dhe më pak të sofistikuar sesa gjuhët më të përcaktuara.

Shumë prej krijolave të njohura sot u ngritën gjatë 500 viteve të fundit, si rezultat i zgjerimit mbarëbotëror të fuqisë detare evropiane dhe tregtisë në Epokën e Zbulimit, gjë që çoi në perandori të gjera evropiane koloniale. Ashtu si shumica e gjuhëve jo zyrtare dhe të pakicave, në përgjithësi, creoles janë konsideruar si popullore si variante degjeneruese ose dialekte të gjuhëve të tyre mëmë. Për shkak të kësaj paragjykime, shumë prej kreoleve që u ngritën në kolonitë evropiane, pasi u stigmatizuan, janë zhdukur. Megjithatë, ndryshimet politike dhe akademike në dekadat e fundit kanë përmirësuar statusin e kreoleve, si gjuhë të gjalla dhe si objekt studimi gjuhësor. Disa kreola kanë marrë edhe statusin e gjuhëve zyrtare ose gjysmë-zyrtare të territoreve të veçanta politike.

Linguistët tani pranojnë se formimi i kreoleve është një fenomen universal, pa u kufizuar në periudhën koloniale evropiane dhe një aspekt i rëndësishëm i evolucionit të gjuhës (shih Vennemann (2003)). Për shembull, në 1933, Sigmund Feist supozoi një origjinë nga kreola për gjuhët gjermane.[12]

Dijetarë të tjerë, të tillë si Salikoko Mufwene, argumentojnë se piratët dhe creoles lindin në mënyrë të pavarur në rrethana të ndryshme dhe se një pidgin nuk duhet gjithmonë të paraprijë një creole as një creole evoluar nga një pidgin. Pidgins, sipas Mufwene, doli në koloni të tregtisë midis "përdoruesve që ruanin foljet e tyre të lindjes për ndërveprimet e tyre të përditshme". Kreolët, ndërkohë, u zhvilluan në koloni të vendbanimeve në të cilat folësit e një gjuhe evropiane, shpesh shërbëtorë të indentur, gjuha e të cilëve do të ishte larg standardit, në radhë të parë ndërveproi gjerësisht me skllevërit joevropianë, duke thithur fjalë dhe veçori të caktuara nga ' - gjuhët amtare evropiane, duke rezultuar në një version të rëndë basilectalized të gjuhës origjinale. Këta shërbëtorë dhe skllevër do të vinin për ta përdorur kreolën si një gjuhë të përditshme, në vend se vetëm në situata ku ishte e nevojshme kontakt me një kryetar të superstrukturës.[13]

Historia

Origjina

Termi anglisht creole vjen nga créole frëngjisht, e cila është e lidhur me termi spanjoll criollo dhe crioulo portugez, të gjithë duke u zbritur nga criar verb ('për të rritur' ose 'për të rritur'), të gjitha që vijnë nga krijimi latin ('për të prodhuar, krijuar ")[14]. Ndjenja specifike e termit u krijua në shekullin e 16 dhe 17, gjatë zgjerimit të madh në fuqinë detare dhe tregtinë evropiane që çoi në krijimin e kolonive evropiane në kontinente të tjera.

Termat criollo dhe crioulo fillimisht ishin kualifikuese të përdorura në të gjitha kolonitë spanjolle dhe portugeze për të dalluar anëtarët e një grupi etnik të lindur dhe rritur në vend nga ata që emigruan si të rritur. Ato u përdorën më së shpeshti për shtetasit e fuqisë koloniale, p.sh. për të dalluar españoles criollos (njerëzit

e lindur në koloni nga paraardhësit spanjollë) nga españoles peninsulares (ata të lindur në Gadishullin Iberik, pra Spanja). Megjithatë, në Brazil termi u përdor gjithashtu për të dalluar midis negros crioulos (zezakët e lindur në Brazil nga paraardhësit skllavë afrikanë) dhe negros africanos (lindur në Afrikë). Me kalimin e kohës, termi dhe derivatet e tij (Creole, Kréol, Kreyol, Kreyol, Kriol, Krio etj.) Humbën kuptimin gjenerik dhe u bënë emri i duhur i shumë grupeve të dalluara etnike që u zhvilluan në vend nga komunitetet emigrante. Fillimisht, pra, termi "gjuha creole" nënkuptonte fjalimin e secilit prej këtyre popujve creole.

Shpërndarja gjeografike

Si pasojë e modeleve të tregtisë koloniale evropiane, shumica e gjuhëve të njohura evropiane me origjinë u krijuan në zonat bregdetare në rripin ekuatorial në të gjithë botën, përfshirë Amerikat, Afrikën Perëndimore, Goa përgjatë perëndimit të Indisë dhe përgjatë Azisë Juglindore deri Indonezia, Singapori, Macau, Hong Kongu, Filipinet, Malajzia, Mauritiusi, Réunion, Seychelles dhe Oqeani.[15]

Shumë prej këtyre kreoleve tani janë zhdukur, por të tjerët ende mbijetojnë në Karaibe, në brigjet veriore dhe lindore të Amerikës Jugore (Guyanas), Afrikën Perëndimore, Australi (shih gjuhën Australiane Kriol) dhe në Oqeanin Indian.

Gjuhët e Creole të Atlantikut bazohen në gjuhët evropiane me elementë nga gjuhët afrikane dhe ndoshta amerindiane. Gjuhët Creole të Oqeanit Indian bazohen në gjuhët evropiane me elementë nga Malagasi dhe ndoshta edhe nga gjuhët e tjera aziatike. Ka, megjithatë, creoles si Nubi dhe Sango që rrjedhin vetëm nga gjuhët joevropiane.

Statusi social dhe politik

Për shkak të statusit përgjithësisht të ulët të popujve të Creole në sytë e fuqive të mëparshme koloniale evropiane, gjuhët creole në përgjithësi janë konsideruar si gjuhë "degjeneruese", ose në të mirë si "dialektet" rudimentare të gjuhëve kryesore prindërore. Për shkak të kësaj, fjala "creole" u përdor në përgjithësi nga gjuhëtarët në kundërshtim me "gjuhën", dhe jo si një kualifikues për të.[16]

Një faktor tjetër që mund të ketë kontribuar në neglizhimin relativ të gjuhëve të gjuhës creole në gjuhësi është se ato nuk i përshtaten modelit pemë neogrammariane të shekullit të 19-të për evoluimin e gjuhëve dhe rregullsinë e saj të pasionuar të ndryshimeve të shëndosha (këta kritikë përfshirë edhe avokatët më të hershëm e modelit të valës, Johannes Schmidt dhe Hugo Schuchardt, pararendësit e sociolinguistikës moderne). Kjo polemikë e shekullit të 19-të në mënyrë të thellë formoi qasjet moderne të metodës krahasuese në gjuhësi historike dhe në creolistics.[17]

Për shkak të ndryshimeve sociale, politike dhe akademike të shkaktuara nga dekolonizimi në gjysmën e dytë të shekullit të 20-të, gjuhët creole kanë përjetuar ringjallje në dekadat e fundit. Ato gjithnjë e më shumë po përdoren në shtyp dhe në film, dhe në shumë raste, prestigjet e tyre të komunitetit janë përmirësuar në mënyrë dramatike. Në fakt, disa janë standardizuar dhe përdoren në shkollat dhe universitetet lokale në mbarë botën.Në të njëjtën kohë, gjuhëtarët kanë filluar të kuptojnë se gjuhët creole nuk janë në asnjë mënyrë inferiorë me gjuhët e tjera. Ata tani përdorin termin "creole" ose "gjuhën creole" për çdo gjuhë që dyshohet se i është nënshtruar krijolizimit, terma që tani nuk nënkuptojnë kufizime gjeografike apo paragjykime etnike.

Krijolizimi konsiderohet gjerësisht si një ndikim kryesor në evolucionin e gjuhës amtare afrikane amerikane (AAVE). Kontradiktat që rrethojnë AAVE në sistemin arsimor amerikan, si dhe përdorimi i së kaluarës së fjalës ebonics për ta përshkruar atë, pasqyrojnë konotacionin historik negativ të fjalës creole.[18]

Klasifikimi

Klasifikimi historik

Sipas historisë së tyre të jashtme, janë dalluar katër lloje të kreoleve: creoles mbjellje, creoles fort, creoles maroon, dhe pidgins creolized.Nga vetë natyra e një gjuhe creole, klasifikimi filogenetik i një creole të veçantë zakonisht është çështje mosmarrëveshjeje; sidomos kur pararendësi pidgin dhe gjuhët e veta prindërore (të cilat mund të kenë qenë kreole të tjera ose pengesa) janë zhdukur para se të dokumentohen.

Klasifikimi phylogenetic tradicionalisht mbështetet në trashëgiminë e leksik, veçanërisht të termave "thelbësore", dhe të strukturës së gramatikës. Megjithatë, në kreolet, leksiku kryesor shpesh ka origjinë të përzier, dhe gramatika është kryesisht origjinale. Për këto arsye, çështja e gjuhës është prindi i një creole-domethënë, nëse një gjuhë duhet të klasifikohet si "kreol portugez" ose "kreol anglez", etj-shpesh nuk ka përgjigje definitive dhe mund të bëhet temë e polemikave afatgjata, ku paragjykimet shoqërore dhe konsideratat politike mund të ndërhyjnë në diskutimet shkencore.[19]

Nënshtresa dhe superstrata

Termat substrate dhe superstratet përdoren shpesh kur dy gjuhë ndërveprojnë. Megjithatë, kuptimi i këtyre termave është mjaft mirë i përcaktuar vetëm në përvetësimin e gjuhës së dytë ose në ngjarjet e zëvendësimit të gjuhës, kur folësit amtare të një gjuhe burimi të caktuar (substrati) janë disi të detyruar ta braktisin atë për një gjuhë tjetër të synuar (superstratin). Rezultati i një ngjarjeje të tillë është se folësit e mëparshëm të substratit do të përdorin një version të superstrukturës, të paktën në kontekste më formale. Substrati mund të mbijetojë si gjuhë e dytë për biseda joformale. Siç tregohet nga fati i shumë gjuhëve të zëvendësuara evropiane (si etruskët, bretonët dhe venecianët), ndikimi i substratit në fjalimin zyrtar shpesh është i kufizuar në shqiptimin dhe një numër modest të fjalëve huamarrëse. Substrati mund të zhduket krejtësisht pa lënë gjurmë.

Sidoqoftë, ekziston një mosmarrëveshje rreth masës në të cilën termat "substrate" dhe "superstratë" janë të zbatueshme për gjenezën ose përshkrimin e gjuhëve të kreoleve. [30] Modeli i zëvendësimit të gjuhës mund të mos jetë i përshtatshëm në kontekstin e formimit të kreoleve, ku gjuha në zhvillim rrjedh nga gjuhë të shumëfishta pa asnjë prej tyre të vendoset si zëvendësim për ndonjë tjetër. Dallimi substrat-superstratum bëhet i vështirë kur superstrata të shumëfishta duhet të supozohet (siç është Papiamentu), kur substrati nuk mund të identifikohet, ose kur prania ose mbijetesa e provave substratale nxirret nga thjesht analogji tipologjike. Nga ana tjetër, dallimi mund të jetë kuptimplotë kur kontributet e secilës gjuhë prindërore në kreol rezultues mund të tregohen të jenë shumë të pabarabarta, në mënyrë kuptimplote shkencore.[20]

Kreolizationi

Meqë gjuhët creole rrallë arrijnë statusin zyrtar, folësit e një kreole të formuar plotësisht mund të ndjehen të detyruar që të përputhen me fjalën e tyre në një nga gjuhët mëmë. Ky proces i reduktimit në mënyrë tipike sjell një kontinuitet të folurit post-creole karakterizuar nga variacion në shkallë të gjerë dhe hypercorrection në gjuhë.

Është përgjithësisht e pranuar se creoles kanë një gramatikë më të thjeshtë dhe më shumë ndryshueshmëri të brendshme sesa gjuhët më të vjetra dhe më të qëndrueshme. Sidoqoftë, këto nocione sfidohen herë pas here. (Shih gjithashtu kompleksitetin e gjuhës.)

Krahasimet phylogenetic ose tipologjike të gjuhëve creole kanë çuar në përfundime të ndryshme. Ngjashmëritë zakonisht janë më të larta midis kreoleve që rrjedhin nga gjuhët e ngjashme, siç janë gjuhët e Evropës, sesa midis grupeve më të gjera që përfshijnë edhe kreola të bazuara në gjuhët jo-indoeuropiane (si Nubi ose Sango). Nga ana tjetër, kreolët me bazë franceze janë më të ngjashme me njëra-tjetrën (dhe me varietetet e frëngjishtes) sesa me kreola të tjera evropiane. Në veçanti, vërehej se artikujt e caktuar janë më

së shumti prenominalë në gjuhët creole të gjuhës angleze dhe në anglisht, ndërsa ato janë përgjithësisht postnominalë në kreolët francezë dhe në shumëllojshmërinë e frëngjishtes që eksportohej në atë që quhet Quebec në shekullin e 17 dhe 18. Për më tepër, gjuhët evropiane të cilat i krijuan gjuhët creole të kolonive evropiane, të gjitha i përkasin nëngrupit të njëjtë të indoeuropave perëndimore dhe kanë gramatikë shumë të konvergentë; deri në pikën që Whorf u bashkua me ta në një grup të vetëm Standard Average European Language. [38] Frengjishtja dhe anglishtja janë veçanërisht të ngushta, pasi që gjuha angleze, nëpërmjet huamarrjes së gjerë, është tipologjikisht më afër francezëve sesa tek gjuhët e tjera gjermane. Kështu, ngjashmëritë e pretenduara midis kreoleve mund të jenë pasoja të thjeshta të prindërve të ngjashëm, në vend të tipareve karakteristike të të gjitha kreoleve.

Burimet

1. ^ The study of pidgin and creole languages (http://semantics.uchicago.edu/kennedy/classes/sum07/myths/creoles.pdf)
2. ^ Language varieties: Pidgins and creoles (http://euljss.eul.edu.tr/euljss/si526.pdf)
3. ^ Typologizing grammatical complexities, or Why creoles may be paradigmatically simple but syntagmatically average (https://www.acsu.buffalo.edu/~jcgood/jcgood-JPCL.pdf)
4. ^ "Creole – Language Information & Resources" (https://www.alsintl.com/resources/languages/Creole/) Archived (https://web.archive.org/web/20170620093817/https://www.alsintl.com/resources/languages/Creole/) 20 June 2017[Date mismatch] at the Wayback Machine.. *www.alsintl.com*. Marrë 9 tetor 2017.
5. ^ *Linguistics*, ed. Anne E. Baker, Kees Hengeveld, p. 436 (https://books.google.com/books?id=R8uWDVdRQlYC&pg=PT436)
6. ^ Valdman, Albert. "Creole: The national language of Haiti" (http://www.indiana.edu/~creole/creolenatllangofhaiti.html). *www.indiana.edu*. Marrë tetor 9,2017.
7. ^ Wardhaugh (2002:61)
8. ^ Hall (1966)
9. ^ Bickerton (1983:116–122)
10. ^ Winford (1997:138); cited in Wardhaugh (2002)
11. ^ Wittmann (1999)
12. ^ Feist, Sigmund (1932). "The Origin of the Germanic Languages and the Indo-Europeanising of North Europe". *Language*. **8** (4): 245–254.JSTOR 408831 (https://www.jstor.org/stable/408831). doi:10.2307/408831 (https://doi.org/10.2307%2F408831).
13. ^ "Salikoko Mufwene: "Pidgin and Creole Languages"" (http://humanities.uchicago.edu/faculty/mufwene/pidginCreoleLanguage.html) Archived (https://web.archive.org/web/20130603044826/http://humanities.uchicago.edu/faculty/mufwene/pidginCreoleLanguage.html) 3 June 2013[Date mismatch] at the Wayback Machine.. Humanities.uchicago.edu. Marrë 2010-04-24.
14. ^ Holm (1988).
15. ^ Chambers, Douglas B. (2008-12-01). "Slave trade merchants of Spanish New Orleans, 1763–1803: Clarifying the colonial slave trade to Louisiana in Atlantic perspective". *Atlantic Studies*. **5** (3): 335–346.ISSN 1478-8810 (https://www.worldcat.org/issn/1478-8810). doi:10.1080/14788810802445024 (https://doi.org/10.1080%2F14788810802445024).
16. ^ See Meijer & Muysken (1977).
17. ^ See Meijer & Muysken (1977).
18. ^ Williams, Robert L. (2016-07-25). "The Ebonics Controversy" (https://doi.org/10.1177/00957984970233002). *Journal of Black Psychology*. **23** (3): 208–214. doi:10.1177/00957984970233002 (https://doi.org/10.1177%2F00957984970233002).
19. ^ Traugott (1977)
20. ^ Parkvall (2000)